

Nyhet

Eliza Reid – Islands enestående
førstedame

Nyhet

Gult kort igen till EU från Sverige - nu
för förslag om plattformarbete

Leder

Från blygsamma miljömål till världens
mest hållbara region

Nyhet

Nya krafttag mot arbetslivskriminalitet i
Norden

25. Mars 2022

Tema: Den gröna omställningen

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 3/2022

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd
Nordisk ministerråd er ikke ansvarlig for
innholdet i artiklene

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

Från blygsamma miljömål till världens mest hållbara region.....	3
Går den gröna omställningen för fort?.....	4
Hålet som måste fyllas: energikrisen och den gröna omställningen inom EU.....	7
Dansk regeringsløfte om grøn flyvning skaber turbulens	11
EU-miljøhovedstaden i Finland fikk fart på grøn omstilling	14
Någon som har lust på en fisköl?	18
Vindkraft i konflikt med reindrift i Fosen.....	20
Eliza Reid – Islands enestående førstedame	23
Nya krafttag mot arbeidslivskriminalitet i Norden ..	26
Gult kort igen till EU från Sverige - nu för förslag om plattformarbete	29
Mansrollen i Norden – kris eller utveckling?	30
Norden visade motståndskraft under pandemin..	33
Hadia Tajik: Norges arbeidsminister går av etter skatteskandale	36

Från blygsamma miljömål till världens mest hållbara region

Den 23 mars var det 60 år sedan Helsingforsavtalet undertecknades. Det trädde i kraft den 1 juli det året och innebar bland annat att det nordiska ministerrådet upprättades, som är de nordiska regeringarnas samarbetsorgan.

LEDER

25.03.2022

AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

Tio år tidigare hade Nordiska rådet skapats, där parlamentarikerna i Norden samarbetar.

Det är alltid intressant att läsa igenom originaldokument, men ofta är det vad som inte står som är mest intressant. Varken klimat, pandemier eller jämställdhet nämns med ett ord i Helsingforsavtalet. Miljön behandlas i tre av de 70 artiklarna:

- Parterna ska i största möjliga omfattning likställa grannländernas miljövärdssintressen med det egna landets.

- Parterna ska harmonisera normer och riktlinjer för utsläpp av föroreningar, användning av miljögifter och andra störningar av miljön.

- Parterna ska eftersträva samordning i fråga om avsättning av naturskydds- och friluftsområden samt i fråga om fridlysning och andra åtgärder för skydd av växter och djur.

De tre punkterna verkar blygsamma i förhållande till Nordiska ministerrådets strategi om att Norden ska bli världens mest hållbara och integrerade region 2030.

Nya begrepp

Begrepp som "hållbarhet", "koldioxidneutralitet", "cirkulär" och "biobaserad ekonomi" fanns inte i vokabulären till de som förhandlade fram Helsingforsavtalet, men är det som nämns först i visionen för ett grönt Norden, som idag styr det nordiska samarbetet på det området.

Det dröjde också innan miljöfrågorna ansågs så intressanta att det behövdes en egen miljöminister.

Norge var först ut 1974, Sverige och Danmark kom efter 1987 och 1988, Finland fick sin 1991, medan det dröjde till 1999 för Island att få en miljöminister.

De nordiska länderna är med rätta stolta över hur långt de har kommit i miljöarbetet, samtidigt som det finns stora skillnader mellan länderna.

Medan elbilarnas andel av bilförsäljningen var 2 procent i USA år 2020 och 10 procent i Europa i genomsnitt, var andelen i Norge 75 procent, Island 45 procent, Sverige 32 procent, Finland 18 procent och Danmark 16 procent, enligt Nordregios rapport State of the Nordic Region, som publicerades denna vecka.

Vad har skett om 60 år?

60 år är en lång tidsrymd. Hur kommer de nordiska länderna se ut om vi kunde se så långt in i framtiden? Blev länderna verkligen koldioxidneutral 2045, som de lovad? Vilka är honnörsorden 2082?

I det här numret av Arbeidsliv i Norden ser vi på den gröna omställningen. Men vi skriver också om arbetslivskriminalitet, plattformarbete och mansrollen i Danmark och Sverige. Teman som vi hoppas intresserar våra läsare, även om inte heller det var frågor som nämndes med ett ord i Helsingforsavtalet.

Och till sist, uppmärksammar vi Islands First Lady, Eliza Reid.

"Vi överdriver inte om vi säger att ingen första dam på Island har varit mer aktiv i sociala debatter än Eliza Reid", skriver vår medarbetare på Island, Hallgrímur Indriðason.

Går den gröna omställningen för fort?

Alla de nordiska länderna är eniga om att det behövs en grön omställning för att förhindra en klimatkatastrof. Men är det ett tecken på politisk styrning eller det motsatta när det ställs andra krav till omläggningen än att den ska minska koldioxidutsläppen?

ANALYSE

25.03.2022

TEXT: BJÖRN LINDAHL

Budskapet från politikerna kunde ha varit: För att undvika klimatkatastrofen måste vi acceptera att vår levnadsstandard minskar. Vi måste skynda på de politiska processerna så att inte olika intressegrupper förhalar de investeringar som måste göras.

Men när de nordiska jämställdhetsministrarna hade ett hybridmöte i New York, där många var på plats och andra deltog via nätet, blev det snabbt enighet om att den gröna omställningen inte bara ska vara grön:

- Den måste också vara socialt rättvis

- Jobben som skapas måste vara anständiga
- Besluten som fattas måste ta större hänsyn till kvinnor...
- ...homosexuella och andra gender
- Samtidigt som det tas hänsyn till urbefolkningarna

Inom EU är det i synnerhet det första kravet som prioriteras. Speciellt i länderna i den östra delen av Europa är skepsisen stor. Kolkraften sysselsätter fortfarande många och minnet är färskt från finanskrisen 2008, där konsekvenserna blev att

kostnaderna lades på arbetstagarna, som framgår i vårt reportage från Europaparlamentet i Strasbourg.

Miljö och kön

Att knyta ihop jämställdhetsfrågorna med den gröna omställningen är en företeelse som hittills mest har främjats i Norden.

Motiveringen som ges är att eftersom män utgör majoriteten av de som tagit utbildningar inom naturvetenskap, teknik och matematik, dominera de också de viktigaste sektorerna i den gröna ekonomin.

”Det innebär att de nya lösningar, jobb och investeringar som krävs för övergången till ett koldioxidsnålt samhälle, riskerar att gynna män. Därmed går man miste om viktiga perspektiv och kompetenser som kvinnor har och deras jämförelsevis större intresse för hållbarhet”, heter det i den nordiska rapporten *How climate policies impact gender and vice versa in the Nordic countries*.

Det är lätt att hålla med om att beslut blir bättre om fler grupper får vara med och påverka. Annars kan det gå som i Norge. Där har Högsta domstolen slagit fast att Europas största vindkraftsprojekt på land, som ligger på halvön Fosen, norr om Trondheim, har uppförts olagligt. Samerna kräver nu att de gigantiska vindkraftsturbiner demonteras. Vi beskriver vad som har skett här.

Så länge tillväxt var det ledande målet för politiken var det inte svårt att motivera väljarna. Ökade tillväxten ökade samtidigt medborgarnas levnadsstandard. När målet är ett fossilfritt samhälle innebär det i bästa fall att vi undviker klimatförändringar, naturkatastrofer och sjukdomar som sprids med varmare klimat. Men omställningen innebär samtidigt kostnader.

Energi krävs för att få energi

Ett mått som ibland används i energiindustrin är hur mycket energi man måste använda i förhållande till hur mycket energi man får. På engelska kallas det för Energy Return on Energy Invested (ERoEI).

Måttet är omstritt eftersom det är svårt att fånga in alla aspekter, men det är ingen tvekan om att utvinningen av olja och naturgas, och i synnerhet kärnkraften har gett mycket energi i förhållande till insatsen.

För vind- och solkraften är det räknestycket inte alls så fördelaktigt. Att vindkraften kräver mycket energi är lätt att förstå om man vet att en vindturbin med en kapacitet på 1,5 MW har ett fundament som består av 40 ton stål och 600 ton betong. Tornet kräver ytterligare 150 ton stål. Generatoren kräver nio ton av koppar och står i ett maskinhus som består av 45 ton stål, medan rotorbladen består av 15 ton av kolfiber. Allt detta ska fraktas till och sättas upp områden där det bor så lite människor som möjligt, eller placeras i havet.

Trots detta har kostnaderna både från vind och sol fallit kraftigt. Kostnaden för solenergi har fallit med 80 procent, från 40 cent per kwh år 2010, till 7 cent år 2019. Kostnaden för vind har under samma period fallit med 40 procent, från 9 cent per kwh till 5 cent.

- De flesta investerarna tror att det beror på att inlärningskurvan har varit så positiv, vilket fått kostnaderna att falla när mängden kapacitet som installeras ökar och teknologin förbättras, skriver energikonsulten Goehring & Rozenwajg, som vi också hämtat räknestyckena ifrån.

Enligt konsulentbolagets egna analyser har fallet i kostnaderna emellertid två andra viktiga orsaker – oljepriset har fallit och räntenivån har varit historiskt låg.

När oljepriset ökat till mer än 100 dollar fatet och naturgas säljs till det som motsvarar 300 dollar fatet, innebär det att högre priser på fossil energi också kommer att driva upp priset på vind- och solenergi. Samtidigt har centralbankerna börjat höja sina styrräntor för att bekämpa inflationen, som håller på att bli ett akut problem, bland annat på grund av att Ryssland och Ukraina står för en så stor del av världens veteproduktion. På grund av kriget ligger vetepriset redan på den högsta nivå någonsin på råvarubörserna.

I inledningen av den ryska invasionen var farhågorna stora för att Ryssland skulle strypa tillgången av naturgas till Europa. Den ryska gasen står för 35 procent av importen av naturgas.

Medan Nato samordnar den västliga världens reaktion på kriget i Ukraina och EU samordnar politiken, är det den internationella energibyrån, IEA, som samordnar energipolitiken. IEA bildades som en följd av den första oljekrisen 1973. Alla de 31 medlemsländerna förpliktigar sig att ha strategiska reserver av olja och destillerade produkter, tillräckligt för 90 dagars konsumtion.

IEA har redan en plan i tio punkter för hur ett kraftigt bortfall (2,7 miljoner fat olja per dag) av fossil energi ska hanteras. Att läsa den ger en déjà vu-känsla efter två år med pandemi:

- Där det är möjligt – arbeta tre dagar hemifrån per vecka
- Avstå från affärsresor
- Bilfria söndagar i större städer
- Sänka hastigheten på motorvägarna med 10 km/timme
- Minska priset på kollektivtransport, stimulera cyklar och annan mikrotransport

En av de stora lärdomarna från den första oljekrisen var att ransonering av bensin fungerade dåligt. I stället för att miljoner av bilar körde omkring på halv tank, fylldes bilägarnas tanken helt upp, vilket ledde till en kraftigt ökad efterfrågan på bensin.

Kanske kommer kriget i Ukraina i eftertid få lika stora konsekvenser som den första oljekrisen. Det ledde till att nya oljefynd som gjorts i Nordsjön och Alaska byggdes ut i blixtnabbt tempo och där det kompromissades med säkerhets- och miljökraven.

Innan jag blev chefredaktör för Arbeidsliv i Norden rapporterade jag om olja och energi för flera nordiska medier under många år. 2012 reste jag till Rotterdam och skrev efteråt:

”Efter att ha deltagit på en konferens om biobränslen i Rotterdam och besökt Neste Oils bioraffinaderi utanför staden drabbades jag av en insikt: Ingenting kommer att ändras.

Det gröna samhället kommer att se likadant ut som det som baserar sig på fossil energi. Det kommer att ha samma sorts raffinaderier och kraftledningar och bilarna kommer att se likadana ut, även om de går på el. ---

Högt över oss kommer flygplanen flyga som de gjort tidigare, bara med flygbränsle som är tillverkat av alger. För många som hade hoppats på att energifrågorna skulle tvinga fram ett mjukare och grönare samhälle, med mindre konsumtionshets, blir det kanske en besvikelse.”

Tio år har gått sedan dess och mycket visade sig stämma. Miljöpolitiken baserar sig på att vi ska kunna fortsätta öka vår energikonsumtion och att miljömålen ska nås med tekniska lösningar.

I stället för NExBTL, som Neste kallade sin produkt när jag besökte Rotterdam, lanseras nu ett grönt drivmedel i Danmark med den så kallade power-to-x-tekniken (läs om den här). Men kostnaden för de nya drivmedlena är fortfarande betydligt högre än för fossila bränslen.

Om antagandet att vi går in i en tid med högre inflation, på samma sätt som efter oljekrisen på 70-talet innebär det att den enorma omläggningen av energiförsörjningen, från fossil energi till grön, men mindre effektiva energislag, ökar risken för att kostnaderna skenar, när alla satsar på samma lösningar. Istället för att förlita oss på att vi kan bygga allt större vindkraftverk - i höst kommer danska Vestas bygga en vindkraftsturbine som är lika högt som Eiffeltornet - bör vi se mer på hur vi kan minska konsumtionen.

Enligt State of the Nordic Region 2022 står konsumtionen för 62 procent av alla utsläpp av klimatgaser i Danmark kommer från hushållen.

”Könsuppdelade data visar att män generellt har ett större koldioxidavtryck än kvinnor. Manlig konsumtion inom transport och mat tenderar till exempel mot privatbilar och en köttbaserad kost, medan kvinnor använder kollektivtrafik och går mer samtidigt som de oftare är vegetarianer eller har en kost med en låg andel kött”.

Det är hög tid att vi också fokuserar på att ändra våra samhällen så att de verkligen blir grönare och med mindre konsumtionshets. Då gäller det att, som i Lahtis, fortsätta arbetet även efter att titeln som Europas miljöhuvudstad vandrats vidare.

Hålet som måste fyllas: energikrisen och den gröna omställningen inom EU

Aldrig har det funnits så mycket pengar till grön omställning i Europa. Men så startade Ryssland krig mot Ukraina. Svaret från EU blev att strypa import av gas och andra fossila bränslen från Ryssland. Hur kommer detta att påverka den gröna omställningen? Kommer tempot att höjas eller måste man nu dra i nödbromsen? Svaret kan bli – både och.

TEMA

25.03.2022

TEXT: BENGT ROLFER, GUNHILD WALLIN, FOTO: BJÖRN LINDAHL

Under de första månaderna av 2022 tycktes det mesta vara på plats för EU:s satsning på grön omställning. Beslut fanns för EU-initiativet The Green Deal, den nya klimatlagen och återhämtningsfonden efter coronapandemin, alla med fokus på att ställa om till ett mer klimatvänligt samhälle.

Men så invaderade Ryssland Ukraina och därmed ändrades också förutsättningarna för grön omställning. Plötsligt blev behovet av att frigöra EU-länderna från rysk gas en stor och viktig fråga för alla EU-länder.

Viktiga milstolpar för grön omställning

Vi ska återkomma till hur Ukrainakriget mer konkret kan slå mot det ambitiösa målet att EU ska bli klimatneutralt 2050 och etappmålet att minska utsläppen med 55 procent till 2030. Låt oss först backa bandet och påminna om ett par milstolpar på den gröna omställningens väg.

I december 2019 presenterade EU-kommissionen ”den gröna given” (The Green Deal) som strategi för att nå ambitiösa klimatmål och initiera stora satsningar på en rättvis omställning. Strax därefter utbröt pandemin som tvingade fram yt-

terligare EU-medel till en återhämtningsfond, som även den betonar vikten av grön och rättvis omställning.

På våren 2021 kunde så en historisk överenskommelse om den så kallade klimatlagen träffas mellan Europeiska Rådet, EU-kommissionen och Europaparlamentet. Utifrån detta ramverk pågår nu arbetet med att ta fram konkret lagstiftning på olika delområden. I mångt och mycket handlar det om att skärpa och utvidga det så kallade ETS-systemet, alltså handeln med utsläppsrätter.

Arbetslivet är nyckeln till grön omställning

Den gröna omställningen kommer att få stora konsekvenser för den europeiska arbetsmarknaden. Enligt den svenska parlamentarikern Jytte Guteland, som var parlamentets huvudförhandlare om klimatlagen, är arbetslivet nyckeln till att lyckas.

Jytte Guteland var EU-parlamentets huvudförhandlare om klimatlagen. Foto: Anders Löwdin.

- Vi måste se till att få fram rätt utbildning och kompetens för de sektorer som ska ställa om. Dessutom måste vi se till att arbetsvillkoren i de nya jobben är goda så att det finns en vilja till omställning. Om vi är för sena med detta eller otydliga om vart vi är på väg så finns det risk att framför allt mindre och medelstora företag slås ut. De stora bilföretagen har exempelvis redan planer på att elektrifiera och bygga nya modeller, men för underleverantörerna kan det bli problem, säger hon.

I samband med att den gröna given presenterades lanserades även en fond för rättvis omställning (Just Transition Fund) för att få arbetskraften mer positiv till att ställa om. Enligt Jytte Guteland påminner tankarna bakom fonden om hur det svenska trygghetssystemet är uppbyggt.

- Fonden syftar till att ge inte bara företagen utan också löntagarna incitament att ställa om. De ska få rätt utbildning för de nya jobben och möjlighet att klara sin försörjning om deras jobb försvinner. För vår grupp är rättvis omställning en hjärtefråga, vi ska nu se hur vi kan förbättra den här fonden, säger Jytte Guteland.

Ingen ska lämnas i sticket i klimatkampen

Även EU-kommissionen ser rättvis omställning som något av en hjärtefråga. Det betonade till exempel den estniska kommissionären Kadri Simson i ett tal på det stora klimatmötet COP26 i Glasgow i november förra året.

Kadri Simons från Estland är EU-kommissionär för energifrågor. Foto: EU-parlamentet.

- Om du och generationer före dig har haft ett levebröd baserat på fossila bränslen kan omställningen ses som skrämmande. Vi tror att rättvis omställning är en nyckelfråga i klimatkampen. Ingen ska lämnas i sticket. Vi kommer att mobilisera 75 miljarder euro för att hjälpa regioner som påverkas av kolavvecklingen, sa Kadri Simson bland annat.

Samtidigt har näringslivet inom flera sektorer redan tagit saken i egna händer och inlett en omställning till fossilfri verksamhet av det självklara skälet att det är där man ser de nya affärsmöjligheterna.

Näringslivet har blivit allt mer drivande

Detta har bland andra Nils Torvalds noterat. Han är sedan 2010 EU-parlamentariker för Svenska folkpartiet – ett av de fem regeringspartierna i Finland. Han sitter i EU-parlamentets miljöutskott och har haft en viktig roll som klimatförhandlare för den liberala Renew-gruppen.

- Om man jämför med vad lobbyisterna från industrin sa när jag kom för drygt tio år sedan har det hänt mycket. Då sa de till oss att ta det lite lugnt, men nu får vi ofta signaler från näringslivet att "gå på, vi är beredda".

De vill ha hårdare styrning alltså?

- Ja, och det är jätteintressant. De ser att ju snabbare vi går framåt desto större möjligheter har de att klara sig på den globala marknaden.

Nils Torvalds tror därför att omställningen på arbetsmarknaden kommer att gå mer smärtfritt än vad som blir fallet för transporter och byggnader. När det gäller uppvärmning av bostäder ser han extra stora problem. Samtidigt tror han att de nordiska länderna har ett försprång framför resten av EU.

- I både Sverige och Finland har vi fjärrvärme, där är det lätt att göra sig av med fossilt bränsle. Men om du besöker ett hus i Bryssel eller var som helst i Mellaneuropa så är det enskilda värmepannor i varje lägenhet. Där blir det en fantastisk utmaning att skapa värmesystem som ersätter kol och gas.

Även här diskuteras nu en "fondlösning" kallad sociala klimatfonden med inriktning på byggnader och transporter.

Facken stödjer EU:s nya hållning till omställning

Från fackligt håll välkomnas den gröna omställningen och satsningarna ses som en välkommen förändring vad gäller EU-institutionernas krishantering.

- Det har aldrig funnits mer pengar i EU:s plånbok för att stötta grön omställning. Just Transition Fund är ett bra exempel på omfördelning av EU-resurser till de regioner som har det tuffast att klara omställningen, säger Carl-Albert Hjelmborn, chef för de svenska fackliga centralorganisationernas Brysselkontor.

Han tillägger att detta är en markant kontrast till hur EU-ledarna tog sig an finanskrisen 2008.

- Då krävde EU-trojkan besparingar genom sänkta löner och minskade budgetunderskott. Följden blev massarbetslöshet som vi fortfarande ser effekter av. Den här gången har man gjort tvärtom och betonat att företagen måste hållas vid liv, folk måste ha kvar jobben och man har till och varit beredd låna pengar för detta. Det är en helt annan politik för att hantera en kris och något som var otänkbart 2008, säger Hjelmborn.

Robert Renée Hansen, chef för norska LO:s Brysselkontor, konstaterar dock att alla inte är lika positiva till grön omställning som vi i Norden.

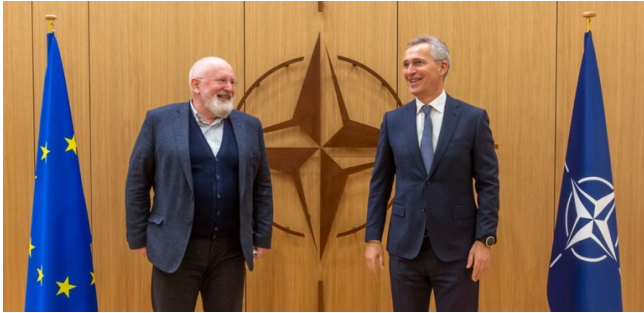
- Våra kolleger i särskilt Central- och Östeuropa är mycket mer skeptiska till den gröna omställningsprocessen än vi och har inte heller samma tillit till myndigheterna som vi har. De har en annan historia och är mer skeptiska till staten – på goda grunder. Till exempel lever finanskrisen i färskt minne där konsekvenserna blev att räkningen lades på arbetstagarna. Det finns därför en rädsla hos facken att det samma sker med kostnaden för den gröna omställningen. Den polska fackföreningsrörelsen saknar tillit och är emot EU:s klimatåtgärder, säger han.

Kriget ökar viljan till snabbare omställning

Hur kommer då Rysslands krig i Ukraina att påverka EU:s arbete för en grön omställning? EU-kommissionen var

snabbt ute med en plan för att strypa importen av rysk gas med två tredjedelar redan i år för att sedan helt avveckla beroendet av fossila bränslen från Ryssland till 2030.

- Vi har varit alltför beroende av Ryssland, men nu kommer vi att satsa på förnybar energi som är ren, billig och vår och som dessutom kommer att ge nya jobb här i Europa, sa EU-kommissionens vice ordförande Frans Timmermans på en presskonferens på EU-parlamentet i Strasbourg den 8 mars när den så kallade Repower-strategin presenterades.

EU-kommissionens vice ordförande Frans Timmermans har även haft täta kontakter med Nato:s generalsekreterare Jens Stoltenberg efter att Ryssland invaderade Ukraina. Foto: Nato.

Strategin bygger dels på att investera mer i stora sol- och vindprojekt, dels på att under en övergångsperiod ersätta den ryska gasen med andra alternativ och gas från annat håll. Det talas om att avvecklingen av kol och kärnkraft kan komma att pausas under en tid. Dessutom uppmanar EU-kommissionen medborgarna att dra sitt strå till stacken genom att spara på energi.

Energikommissionären Kadri Simson tillade på samma presskonferens att tillståndsprcessen för att bygga exempelvis vindparker måste påskyndas. Hon aviserade därför ett förslag till medlemsländerna om snabbare tillståndsgivning. Idag kan det ta sju år bara för att få tillstånd att bygga, påpekade hon.

Varierande förväntningar hos EU-parlamentarikerna

Vad tror då EU-parlamentarikerna om krigets effekter på den gröna omställningen?

- Kriget tvingar oss att gå snabbare fram. Men det kan också innebära att de polska kolgruvearbetarna får ha kvar jobbet lite längre, säger Nils Torvalds.

- Det kan dra åt båda hållen, säger även Jytte Guteland, men tillägger hoppfullt att kriget kan ha ökat insikten om vad som krävs:

- Det var samma sak i början av pandemin. Då sa folk att den kommer att gå ut över vår ambitiösa klimatsatsning, men vi lyckades få igenom den. Man underskattade den insikt som

fanns i samhället. Det kan bli likadant nu. Krismotivationen kan bli en motivation för klimatomställning. Många som inte lyssnat tidigare inser nu att de inte vill finansiera Putins krigskassa.

Bland andra Europaparlamentariker som vi talar med varierar förväntningarna. Malin Björk från Vänsterpartiet i Sverige befarar att många länder satsar på försvaret i stället och tar Tyskland som exempel.

-Tyskland ska satsa 100 miljarder euro på försvaret. Det borde i stället satsa på förnybart. Det skulle kanske vara det bästa för att stoppa Putin. Risken är att man satsar för lite på förnybart, säger hon.

De svenska Moderaterna vill slå ett slag för kärnkraften.

- Nu behövs gigantiska satsningar både på försvar och grön omställning. Om EU ska bli mindre beroende av rysk gas måste det få kosta. Vi måste också se över alternativen och pausa kärnkraftsavvecklingen, säger moderaten Tomas Tobé.

Den danska socialdemokraten Marianne Vind håller inte med, utan säger så här:

- Vi vill vara fria från rysk gas och i stället satsa på alternativ energi som sol, vind och vatten. Kärnkraftens vara eller inte vara får vi diskutera mycket. Jag hoppas vi kan undvara den. Det är en dyr lösning.

Dansk regeringsløfte om grøn flyvning skaber turbulens

Det skal være mulig at flyve klimaneutralt indenrigs i Danmark fra 2025, og al indenrigsflyvning er klimaneutral i 2030, lover den danske regering. Industrigiganter vil producere grønt flybrændstof i stor målestok endnu hurtigere. Et fint initiativ, men der skal mere til, vurderer en miljø-tænk tank.

TEMA

25.03.2022

TEKST: MARIE PREISLER, FOTO: CPH

Om kun et par år skal flypassagerer uden flyskam kunne flyve mellem danske indenrigsdestinationer som København og Aalborg, fordi danske indenrigsfly til den tid flyver på såkaldt efuel, der ikke skader klimaet. Det er et højt profileret politisk mål for den danske regering.

- Senest i 2025 skal danskerne have mulighed for at flyve grønt på en indenrigsrute. Og senest i 2030 skal vi kunne flyve helt grønt, når vi flyver indenrigs i Danmark, sagde den danske, socialdemokratiske statsminister Mette Frederiksen i sin seneste nytårstale, som traditionen tro blev vist på landsdækkende tv.

Ambitiøs målsætning

Løftet til den danske befolkning faldt få uger efter, at regeringen havde fremlagt et udspil til fremme af udviklingen af grønt brændstof til fly, skibe og lastbiler, blandt andet ved at afsætte 1,25 milliarder kroner i støtte til at udvikle såkaldt power-to-x-brændstof. Et grønt brændstof til brug i stor skala i fly skal nemlig først udvikles og certificeres.

Derfor er der ikke meget tid til at indfri statsministerens nytårsløfte. Alligevel har dansk luftfart, Københavns Lufthavne (CPH) og store danske industrivirksomheder straks tilsluttet sig statsministerens ambition. CPH og Luft-

fartens Klimapartnerskab havde i forvejen en plan for grøn omstilling af luftfarten, men hilser det velkomment, at regeringen vil have helt grøn indenrigsluftfart i 2030:

- Det er både en god, ambitiøs og realistisk målsætning, som branchen bakker op om. Men nye mål kræver også nye tilgange og løsningsmetoder til omstillingen af luftfarten, og det glæder vi os til at samarbejde om, sagde administrerende direktør i CPH, Thomas Woldbye.

Danmarks statsminister Mette Frederiksen møder flyindustrien og pressen på Kastrup. Foto: smk.dk

Ordene faldt efter et møde med statsministeren og de politiske ledere fra regeringens støttepartier, SF og Enhedslisten, om klimaneutralitet, hvordan luftfarten kan omstille indenrigsflyvning til at være 100 procent grøn i 2030.

Industrien går foran

Målet bliver måske nås endnu hurtigere. Blandt giganter i dansk industri og transport er der tro på og vilje til at udvikle og producere dansk grønt jetbrændstof allerede fra 2025, og at hele Danmarks forbrug af jetbrændstof kan være dækket af grønne brændstoffer allerede i 2027 – tre år tidligere, end regeringens ambitiøse plan lægger op til.

Det meddelte et partnerskab af danske virksomheder i kølvandet på statsministerens udmelding.

Partnerskabet, som kalder sig Green Fuels for Denmark havde i forvejen planer om en dansk produktion af grønne flybrændstoffer, og har nu fremrykket starttidspunktet for en dansk produktion.

- Det bliver en teknologisk udfordring, som vi i Green Fuels for Denmark er klar til at besvare, så vi kan sikre Danmarks grønne førerposition i de kommende årtier og skubbe til et grønt gennembrud for omstillingen af luftfartsindustrien globalt, har topchef Mads Nipper fra energiselskabet Ørsted udtalt.

Green Fuels for Denmark består af SAS, CPH, rederierne A.P. Møller-Mærsk og DFDS, transportgiganten DSV og Ørsted, som den danske stat ejer godt halvdelen af, og som i fremtiden både vil satse på havvind og på at blive nogle af de første i verden som producerer grønne brændstoffer til fx fly og skibe baseret på strøm fra havvindmøller med brug af teknologien power-to-x.

Power-to-x

Grønne flybrændstoffer er ikke nyt, men intet sted i verden er det endnu lykkedes at etablere en kommerciel produktion med brug af teknologi, der sikrer, at brændstoffet kan godkendes til fly og produceres i en tilstrækkelig volumen og til en pris, som ikke er meget dyrere end fossile brændstoffer. Det forklarer Marc Normann, senior market director i rådgivningsvirksomheden COWI, der er videnspartner i Green Fuels for Denmark.

- Der er brug for at gå nye veje for at udvikle grønt flybrændstof. Jetfuel til flymotorer består af brint og kulstof, og hovedvejen til grøn jetfuel vil derfor nu og de kommende år være at lave sol- og vindenergi om til brint via elektrolyse og dernæst tilsætte CO₂ lavet fra biomasse og gennem et kemisk procesanlæg omdanne det til grøn jetfuel. Metoden kaldes power-to-x, siger han.

Der arbejdes også nogle steder i verden på at udvikle elektriske fly, det vil sige flymotorer drevet af elbatterier. Der arbejdes også på at udvikle fly, som kan flyve på ren brint og dermed uden behov for jetfuel. De elektriske fly og brintdrevne fly vil måske på sigt komme i anvendelse på kortere flyvninger, eksempelvis danske indenrigsflyvninger, men vil ikke kunne tilbagelægge lange flyrejser, vurderer Marc Normann:

- El er helt generelt at foretrække som energikilde og brændstof, også i transportsektoren, da produktion af grøn el giver mindst energitab. Det har dog alt for lange udsigter, før batteriteknologien er klar til fly, så vi kan ikke få en grøn transportsektor uden også at udvikle grønne brændstoffer til fly og til lange skibstransporter, hvor el ikke kan anvendes.

Dyrere at flyve

Den grønne tænketank Concito har kaldt det "et fint signal", at den danske regering vil have grøn indenrigsflyvning, men at det ikke i sig selv batter meget i forhold til at reducere flyenes udledninger. Der er samtidig brug for at udvikle el-fly og for generelt at prioritere elektrificering i alle sektorer, mener tænketanken, som har den tidligere danske EU-miljøkommissær Connie Hedegaard som bestyrelsesformand.

Concito anbefaler også at indføre en passagerafgift, der afspejler den faktiske klimapåvirkning fra flyrejser, så efterspørgslen på flyrejser og emissionerne fra fly falder, og så der kan skaffes penge til den nødvendige udvikling af grønt flybrændstof.

At flypassagererne skal betale mere for at flyve, og at det bliver dyrt at udvikle teknologien, er også signalet fra det første møde mellem forskere på Danmarks Tekniske Universitet, DTU, og centrale aktører i dansk luftfart. Parterne drøftede, hvordan de sammen kan sikre, at den første 100 procent grønne danske indenrigsrute åbner senest i 2025, og de er enige om, at det vil kræve massiv dansk forskning i power-to-x teknologier og en øget produktionen af el fra vind og sol.

EU-miljöhuvudstaden i Finland fick fart på grön omställning

Att bli korad till Europas miljöhuvudstad är en ära som många städer kämpar om. Men vad sker efter att året är över? I Lahtis, som hade titeln 2021 fortsätter miljöarbetet och de gröna projekten.

TEMA

25.03.2022

TEXT: BENGT ÖSTLING, FOTO: CATA PORTIN

Cirkulär ekonomi var ett huvudtema och det syns fortfarande på många håll i staden. Anskaffningar och evenemang i staden gjordes hållbarare. Stadsdirektören använde tjänstecykel i stället för bil.

Marknadsföringen inleddes för ölserien "Wasted Potential", baserad på naturens restprodukter. Till och med stadens församlingar tog in ekologi och hållbarhetstema i både verksamhet och förkunnelse.

Miljöfrågorna är viktiga också för det största nordiska mälteriföretaget Viking malt. Under miljöhuvudstadsåret inleddes byggnadsarbetet på en utvidgad fabrik i Lahtis.

Lahtis finns i landskapet Päijänne-Tavastland, drygt en timmes körresa norr om Helsingfors. Denna industristad led hårt av lågkonjunkturen i början av 1990-talet.

Exporten österut försvann då Sovjetunionen upplöstes. Det som blev kvar var miljöproblemen. Stadens sjöar var nedsmutsade av avfall från fabriker och bosättning.

Renhet lönar sig

Träförädling, möbler och metall har varit viktiga för orten. Området runt Lahtis anses vara en centralort för finländskt jordbruk och spannmålskunnande.

Numera är Cleantech en växande gren i näringslivet. Staden vill bli klimatneutral snabbare än någon annan stad i Finland.

Det amerikanska mediebolaget CNN utlyste nyligen Lahtis som ett av de intressantaste turistmålen i världen.

Statusen som Europa miljöhuvudstad förpliktar. Visserligen hade både Stockholm, Oslo och Köpenhamn haft titeln tidi-

gare. Men Lahtis var den minsta och nordligaste miljöhuvudstaden någonsin.

Staden satte som mål att visa de övriga finländska städerna och omvärlden hur den gröna omställningen kan göras konkret. Det skedde i samarbete med universitet, företag, och framförallt medborgarna som till slut lät sig övertygas.

Miljövänlig livsmedelsbransch

Många av framgångshistorierna inom cirkulär ekonomi finns inom livsmedelsbranschen och det så kallade spannmålsklustret.

Viking Malt är ett sådant företag. Det förädlar spannmål och levererar cirka 600 000 ton malt på årsbasis till bryggerier och destillerier i Nordeuropa och övriga världen.

Viking Malt producerar malt i Finland, Sverige, Danmark, Polen och Litauen. Bolaget omsätter på årsbasis cirka 250 miljoner Euro och har cirka 240 anställda.

Svenska Lantmännen äger 37,5 procent av bolaget, resterande del ägs av det finska familjeföretaget Polttimo, som inledde som brännvinsbränneri.

Störst blir större

Viking Malt är det största maltproducenten i Östersjöområdet. Nu ska man bli ännu större, med en ny fabrik som ska bli klar 2023.

-Vår anskaffning baserar sig främst på lokal produktion, berättar anskaffningschef Christian Tallskog på Viking Malt i Lahtis. Det mesta av spannmålen kommer från närområdet och södra Finland.

Mest använder man korn, vete och råg. Viking Malt har även ett projekt på gång med åkerbönor för livsmedelsändamål.

Fabrikbygget i Lahtis är en strategisk investering och en del av Viking Malts långsiktiga planering. Det är en signifikant investering, kring 90 MEUR.

-Det är stort för ett företag i vår storlek, men även en av de största investeringar som har gjorts i Lahtis under de senaste åren, enligt Christian Tallskog.

Produktionskapaciteten blir omkring 85 000 ton per år medan den nuvarande fabriken har en kapacitet på 75 000 ton per år.

Grönare ökande produktion

Produktionen ökar alltså. Eftersom det blir en ny och innovativ fabrik med ny teknologi syftar man även till bättre effektivitet, och att bli grönare, påpekar Tallskog.

- Miljöfrågor är viktiga för oss, det är en del av vår CSR-agenda, vi vill producera på ett hållbart sätt. Vi är ett familjeföretag och vår nuvarande ägare är femte generation: vi skall bevara miljön för även kommande generationer.

Viking Malt syftar till att minska på energin som används, för att minimera användningen av fossila bränslen.

- På lång sikt syftar vi också till att minska på användningen av vatten, säger Christian Tallskog. Det sker inom de ramar

som finns med tanke på processen, kvalitetskrav från kunderna samt kvaliteten på skörden. En ändring som är värd att nämna är att Viking Malt i fjol slutade använda kol i energiproduktionen.

Nya kornsorter, mindre utsläpp

Bolagets CSR-rapporter ger ledtrådar om bland annat hur koldioxidutsläppen ska minska genom nya kornsorter.

-Vi jobbar ständigt för att ta fram nya sorter med högre skörd och bättre odlingsegenskaper. Högre skördar betyder i allmänhet lägre CO₂-utsläpp per producerat ton spannmål, säger Christian Tallskog.

Viking Malt är även med som kompanjon för det regenerativa jordbrukets online-utbildning som har tagits fram av Baltic Sea Action Group (BSAG) och Reaktor.

Viking Malt ser en möjlighet att positivt påverka Östersjöns miljö genom hållbart jordbruk. Bolaget ser engagemanget hos sina leverantörer, de finländska bönderna.

Livsmedelskris efter Ukraina-kriget?

Just nu påverkar krisen i Ukraina också Viking Malts verksamhet med anskaffning och försäljning.

- Kriget har så klart varit en stor chock. Viking Malt har inga anställda i Ryssland. Kunder finns både i Ukraina och i Ryssland, men de är inte under sanktioner.

Just nu tar Viking Malt inga nya order från Ryssland, men respekterar de juridiska skyldigheterna, enligt Christian Tallskog.

På grund av den ekonomiska situationen i Ryssland är det inte mycket som i praktiken levereras. Det kan drabba verksamheten vid Lahtisfabriken.

Gällande anskaffningen påverkas Viking Malt inte direkt. Men priserna på spannmål har stigit kraftigt på alla marknader eftersom Svartahavs-området svarar för en stor del av världens spannmålsproduktion.

Redan före Ukrainakrisen ökade priset för både korn, aluminium och energi på internationellt. Det känner man av också i Lahtis.

Hållbarhet viktigt i turbulenta tider

- Prisökningen på särskilt korn och energi påverkar oss och vi följer noggrant med vad som händer på marknaden, säger Christian Tallskog. Man har ökat analysen av marknaderna. Riskhanteringen blir viktigare för att navigera i den nu så turbulenta omgivningen.

Pär-Gustav Relander, delägare och styrelseordförande i Viking Malt Group, betonar hållbarheten i allt företaget gör, när omvärlden förändras och teknologin utvecklas.

När grundstenen murades i den nya fabriken påpekade han att bolaget genomför sin egen omvandling, samtidigt som man är med och skapar förändringen i världen.

Flera utbyggnader och produktionsförändringar har skett under åren. Efter Sovjetunionens upplösning etablerade bolaget sig i Estland och Litauen. Företaget har också verksamhet i Halmstad i Sverige.

Någon som har lust på en fisköl?

Att öl och miljö hör ihop är kanske inte det första man tänker på. Men det lilla bryggeriet Ant Brew i Lahtis använder restprodukter som annars hade setts som avfall för att göra nya och spännande ölsorter.

TEMA

25.03.2022

TEXTY: BENGT ÖSTLING, FOTO: CATA PORTIN

Ölserien "Wasted Potential" kom till under miljöhuvudstadssåret och det finns nu ett tiotal ölsorter. Det här är några av dem:

- Dumpster Diver har inslag av apelsinskalsavfall från livsmedelsbutikernas juicepressar.
- Wild Bunch får smak av olika slags ogräs.
- Herbal Hipster smakar stadsörter
- Boreality check använder olika lavar från norr.

Allt kan återanvändas. Det öl som går under namnet Goosebumps utnyttjar aromerna från gåsavföring, som annars be-

traktas som en sanitär olägenhet på finländska åkrar och i parkerna. Avföringen samlades in i en av stadens parker som gästas av ett stort antal gäss.

Direkt i ölet kommer ingen av de alternativa råvarorna. Gåsavföringen torkas och kokas hygieniskt. Sedan används den som råvara vid rökningen av ölmalten. Både doft och smak sägs vara både djup och riklig.

Öl med budskap

Bryggeriets nytänkande används som exempel på de fördomsfria miljöinsatserna i Lahtis, med betoning på cirkulär ekonomi i många varianter. Någon stor ekonomisk betydelse har tillverkningen av gåsavföringsölet knappast.

Kari Puttonen balanserar på en steg i Ant Brews produktionslokaler.

Men ölet har ett budskap, betonar man från bryggeriet: allt kan tas tillvara - och föråldrad mat och avfall behöver inte gå till spillo.

Det nyaste ölet i serien introduceras nu på våren. Där ingår torkade simblåsar från mört, en

liten sötvattensfisk som ofta betecknas som skräpfisk i Finland.

Fiskölet har sitt eget budskap. Lahtis ligger vid stranden till sjön Vesijärvi, en sjö som var svårt förorenad ännu på 1970-talet. Mörten var tidigare den enda fiskarten som överlevde i den nedsmutsade, algrika insjön intill Lahtis.

Nu har vattnet renats och man kan igen tillvarata naturresurserna.

Samtidigt som man gör öl av en del av fiskarna kan restaurangerna igen servera fiskrätter baserade på lokalt fångad fisk från sjön intill. Senare hoppas man på en återställd mångfald i fiskbeståndet i sjöarna i Lahtistrakten.

Saneringen av sjön Vesijärvi var också ett slags startskott som ledde fram till projektet miljöhuvudstadsåret 2021.

I år är det Grenoble som är Europas miljöhuvudstad och 2023 går titeln och arbetet till Tallinn.

Vindkraft i konflikt med reindrift i Fosen

Fosen vind nær Trondheim i Norge har bygget Europas største vindkraftspark på land. Men vindkraftsturbinene kan bli revet hvis samenes seier i Høyesterett tas helt til følge.

TEMA

25.03.2022

TEKST: BJØRN LØNNUM ANDREASEN, FOTO STATKRAFT

Høyesterett har bestemt at samenes rett til å utøve sin kultur er overkjørt, da to av de tre vindparkene hos Fosen vind ble bygget. Det forklarer Eirik Larsen. Han er politisk rådgiver for Sametingsrådet, som tilsvarende Regjeringen i Norge.

- Reindrifta og Sametinget har kjempet imot planlegging og bygging av vindparker på Fosen og advart mot at menneskerettighetene var i ferd med å brytes. Fosen vindkraft måtte få ekspropriert rettighetene til områdene, for reindrifta hadde bruksrettigheter der. Denne retten er like sterk som eiendomsrett, sier han.

Sametingspresident Silje Karine Muotka besøkte Fosen reinbeitedistrikt og ville høre om prosessen etter at reineierne vant i Høyesterett. Med på turen var også daværende olje- og energiminister Marte Mjøs Persen. Foto: Sametinget

Dom i Høyesterett

Saken har gått sin gang og Høyesterett har konkludert med at samenes rettigheter til å utøve sin kultur er brutt. Med andre ord er dette et brudd på menneskerettighetene. Reindrift er ikke bare næring med produksjon av naturlig og miljøvennlig kjøtt, men også utøving av kultur.

- Sametinget har sagt at Staten må følge opp dommen i Høyesterett ved å oppheve vedtatt konsesjon for å drive to av de tre vindkraftverkene på Fosen. Olje og energidepartementet har så langt ikke opphevet noen konsesjon. De har sagt at dommen i Høyesterett ikke sier noe om hva som skal skje med vindkraftverket, sier Eirik Larsen.

Sametingspresident Silje Karine Muotka har gratulert Terje Aasland (Ap) som ny olje- og energiminister. Samtidig ber Muotka om et snarlig møte med den nye statsråden for å ta opp Fosen-saken.

-Høyesterett har slått fast at Olje- og energidepartementets konsesjonsvedtak om vindkraft på Fosen er ugyldig. Det må få konsekvenser og jeg vil forsikre meg om at den nye ministeren vil prioritere oppfølgingen av Fosen-saken, sier Muotka.

Ikke pålagt riving

Geir Fuglseth, kommunikasjonsansvarlig i Fosen vind DA, bekrefter at retten ikke tok stilling til hva som skulle skje med det oppførte vindkraftanlegget.

- Retten la til grunn at vindkraftverket, uten tilfredsstillende avbøtende tiltak, på sikt vil ha vesentlig negativ effekt på samenes kulturutøvelse på Fosen og dermed utgjøre et brudd på Folkeretten. Derfor er Fosen vind opptatt av, i tråd med skissert prosess fra Olje- og energidepartementet, å finne

tilstrekkelige avbøtende tiltak som på sikt sikrer reineiernes næringsgrunnlag og kulturutøvelse, opplyser Fuglseth.

Mer konkret vil verken han eller departementet være foreløpig.

Tilbakeføres til naturen

Mange kubikkmeter betong er brukt til fundamenter til de høye turbinene, og flere kilometer vei er bygget for transport til byggingen på fjellet. Etter at konsesjonen utløper må turbiner, fundamenter og veier taes bort så området tilbakeføres til naturen.

Eller, like sannsynlig er det at konsesjonen utvides, tror Eirik Larsen i Sametinget.

Storheia vindpark er den største av vindparkene i Fosen vind. Da den ble tatt i bruk i februar 2020 var den Norges største. Storheia har 80 turbiner med en effekt på 288 mega watt, forklarer Fuglseth hos Fosen vind.

- Vindparkene på Fosen ventes å ha en levetid er 25 år som også er tiden konsesjonen er gitt fra myndighetene, opplyser Fuglseth.

- I vilkårene for konsesjonen heter det om nedleggelse av anlegget at konsesjonær skal fjerne anlegget. Området skal tilbakeføres til sin naturlige tilstand så langt dette er mulig, forklarer Fuglseth.

En betingelse i avtalen om konsesjon er at konsesjonær innen utgangen av det 12. driftsåret for anlegget skal oversende Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) et konkret forslag. Det må vise en garantistillelse som sikrer kostnadsdekning for fjerning av anlegget og tilbakeføringen av området. Altså en garanti for at det finnes nok penger til å dekke kostnadene med opprydding.

- Resirkulerbart

Det globale industrikonsernet Vestas har levert vindturbinene på Fosen. Konsernets har ifølge egne opplysninger 29 000 ansatte. Visjonen er å bli globalt ledende innen bærekraftige energiløsninger. Vestas opplyser at mye av materialene bruk på Fosen kan resirkuleres:

"For tiden er de vanligste vindturbinene vi leverer 85 prosent resirkulerbare. Det betyr at minst 85 prosent av turbinens vekt kan resirkuleres fullt ut eller gjenbrukes. Den gjenstående utfordringen ligger i å resirkulere vindturbinenes rotor. De er laget av et komposittmateriale som for det meste består av epoxy og glassfiber. Dette materialet er lett, har stor styrke og lang varighet. Da blir det vanskelig å resirkulere det på en kostnadseffektiv måte. Resirkulering vil også etterlate et CO₂-fotavtrykk som koster miljøet mer enn å bruke ferske

råmaterialer i ny produksjon. Vi jobber for å få til vindturbin-
er uten utslipp innen 2040» heter det i en e-post.

Eliza Reid – Islands enestående førstedame

Den 8. mars ble boken *Secrets of the Sprakkar* publisert i USA etter at den først kom ut på Island i 2020. Den handler om Islands likestilling, som regnes som å være en av de beste i verden. *Sprakkar* er et gammelt islandsk ord som betyr “enestående kvinner”. Noen av disse enestående kvinnene er intervjuet i boken.

NYHET

25.03.2022

TEKST: HALLGRÍMUR INDRÍÐASON, FOTO: BJÖRN ÁRNARSON

Secrets of the Sprakkar ser på “den dyptgående forståelsen av rettferdighet, påvirkningen av dagens og historiske rollemodeller, og ikke minst ting Island fortsatt kan bli bedre på” som det står i innledningen.

Det som gjør denne boken så spesiell, i tillegg til selve temaet, er forfatteren Eliza Reid. For det første er hun ikke opprinnelig fra Island. Hun ble født i Canada men har bodd på Island i nesten 20 år. Og hun har vært Islands førstedame siden 2016, da hennes mann Gudni Th. Jóhannesson ble valgt til president.

Fant kjærligheten i Oxford

Før vi finner ut mer om hvor denne interessen for likestilling på Island kommer fra, la oss se nærmere på hennes bakgrunn. Reid ble født i Ottawa og vokste opp på en gård i Ottawa Valley. Hun har en bachelor i internasjonale relasjoner fra universitetet i Toronto og en master i moderne historie fra Oxford University.

Der møtte hun også sin fremtidige mann Gudni Th. Jóhannesson, som studerte til en doktorgrad i historie. De forelsket seg og ble enige om å flytte til Island i 2003. Jóhannesson

hadde et barn allerede, og ville bo nærmere henne. På Island jobbet Eliza som skribent og redaktør før mannen hennes ble valgt som president. De har fire barn sammen.

Eliza Reid følger sin mann som er i ferd med å bli utnevnt til president på Island etter å ha vunnet valget i 2016. Foto: Forseti Íslands.

En førstedames utfordring

I boken skriver hun at da de kom til Island, opplevde hun et land som hadde det hun kaller “small nation complex” – den usikkerheten et lite land opplever. Men hun la også merke til positive ting, som når en styreleder ammer et barn på et konferanserom uten at noen bryr seg, og barn som sover i barnevogner på gressplener fordi det er trygt og fordi folk kjenner og stoler på hverandre.

Da hun fikk rollen som førstedame sto hun overfor et problem. Hun var ikke sikker på hva som ble forventet av henne eller hva hun hadde lov til å gjøre. Men hun var også en kvinne som var vant til å si det som det er.

Så hun bestemte seg for å bruke denne muligheten til å gjøre en forskjell. Og vi overdriver ikke hvis vi sier at ingen førstedame på Island har vært mer aktiv i sosiale debatter enn Eliza Reid. Hun har funnet muligheter til å holde foredrag, og likestilling har stort sett vært hovedtema.

– Hvis det er ett sted i verden hvor man kan utfordre disse foreldede kjønns-forestillingerne, så er det på Island, skriver hun.

Med utenlandsk blick

Og hun kan støtte seg på gode fakta her. Island var det første landet i verden som valgte en kvinne som statsoverhode da Vigdis Finnbogadóttir ble valgt som president i 1980. Nesten 48 prosent av de som sitter på Alltinget er kvinner – den høyeste prosentandelen i verden i land uten kjønnskvalter. Island er også øverst på World Economic Forum sin liste over land som nesten har oppnådd full likestilling.

Reid sier at som en “gjest” på Island så har hun “gjestens blick”, som noen ganger lar henne se ting klarere. I et intervju med New York Times sier hun at bakgrunnen er både historisk og spesifikk.

– Landet er lite [...] som betyr at ny politikk kan innføres hurtig. Og så har du de populære sagaene, som forteller om historiske sprakkar som Long-Legs Hallgerdur som på 900-tallet tok en dødelig hevn på sin mann etter at han slo til henne.

Hun understreker også at begge foreldre til sammen får 12 måneders betalt foreldrepermisjon – fem til mor, fem til far og to som kan deles. Dette skaper en følelse av et felles ansvar for barna.

Den lille befolkningen har også noe å si for likestillingen. Som en av de som ble intervjuet i boken sier:

– De fleste på Island kommer til å møte en transperson.

Det betyr at de ikke vil være ukjente for noen, og det er derfor mer sannsynlig at de vil få de samme rettighetene som andre kjønn.

Ikke redd for å si fra

Men selv om Island ligger bedre an enn mange andre land, finnes det fremdeles ting som kan bli bedre. Og Reid er ikke redd for å sette fingeren på ting, selv om de ikke berører henne direkte.

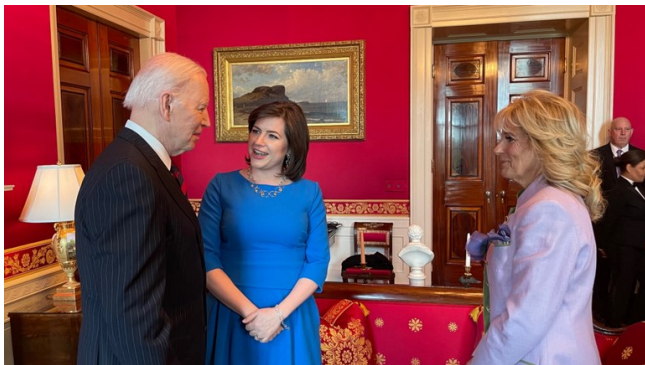
I oktober publiserte avisen Morgunbladid et bilde av den danske kronprinsen Frederik som håndhilste på henne mens President Jóhannesson sto i bakgrunnen og så på. Bare mennene ble nevnt med navn, inkludert den danske utenriksministeren som ikke var med på bildet i det hele tatt.

Reid tok dette opp på sin Facebook-side (som kanskje ikke er noe en annen førstedame ville ha gjort) og skrev:

“Oppsummering av denne billedteksten på avisens førsteside i dag: En mann med et navn kom på middag i huset til en annen mann med et navn. Sammen med den besøkende var en tredje mann med et navn [ikke med på bildet]. Det var alt. #dowomenexist.”

Fortsatt en vei å gå

Hennes poeng var at media har en tendens til å nedgradere kvinners rolle. Og det er ikke det eneste som man må gjøre noe med, mener Reid. Kvinner gjør fremdeles mere husarbeid, de tjener mindre enn menn for likt arbeid (selv om den forskjellen har blitt mindre) og de har lang færre sjefsjobber i store islandske selskaper.

Eliza Reid møter president Joe Biden og førstedame Jill Biden. Foto: Sendiráð Ísland

Men i boken snakker hun med mange kvinner som har jobber som bare menn pleide å gjøre for ikke så mange år siden – som sjøkapteiner, en saueklipper, et kvinnelig rap-band (Daughters of Reykjavik) og en profesjonell fotballspiller.

Hun føler at bokens mottakelse sier noe om hvor langt Island har kommet. I et intervju med grapevine.is sa hun:

– En ting som jeg synes er flott med Island er at jeg skriver en bok om likestilling og det er ikke et veldig sensitivt tema

her. Jeg kunne ikke unngå å snakke med politikere, men jeg prøvde å finne mennesker med ulik bakgrunn og ikke være spesifikk når det gjelder politiske partier. Jeg har ingen stor visjon for landet. Jeg håper bare at jeg kan bidra med det jeg kan for gjøre samfunnet vårt bedre for alle.

Men dette kan godt spre seg utenom Island. Tidligere denne måneden deltok Eliza Reid på flere likestillings-samlinger i USA og i Canada. På Likelønnsdagen 15. mars var hun med på en stor samling i Washington der hun møtte president Joe Biden og førstedame Jill Biden. Under en mottagelse ba president Biden henne opp på scenen og kalte henne “en ekte likestillingsforkjemper”.

En anerkjennelse som ikke var så verst fra verdens mektigste mann.

Nya krafttag mot arbetslivskriminalitet i Norden

I hela Norden har kampen mot arbetslivskriminalitet prioriteras upp. I Norge har den nya regeringen lanserat det den kallar för en storrengöring i arbetslivet. I Sverige har den biträdande arbetsmarknadsministern Johan Danielsson fått ansvaret för att samordna politiken. Han besökte nyligen Oslo och mötte sin norska kollega Marte Mjøs Persen.

NYHET

25.03.2022

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: HÅKON MOSVOLD LARSEN, SCANPIX

I Norge har det sedan 2015 funnits speciella a-krimsenter där Arbeidstilsynet, NAV, polisen och skattemyndigheterna samlokaliseras. De genomför också gemensamma kontroller. Johan Danielsson inledde sitt besök i Oslo med att besöka a-krimsenteret på Schweigaardsgate.

- Den största lärdomen, både på a-krimsenteret och på det norska arbetsmarknadsdepartementet, är att det fungerar. Samlokaliseringen ger fler och bättre inspektioner, samtidigt som man upptäcker nya former av kriminalitet, säger Johan Danielsson till Arbeidsliv i Norden, efter att han också delt-

agit på den årliga Svart ekonomi-konferensen som organiseras av Fagforbundet och NTL varje år.

I Sverige kommer två center mot arbetslivskriminalitet öppnas i juni i år och ytterligare fem under 2023. Nio olika myndigheter ska ha gemensamma fysiska kontor.

Johan Danielsson har som biträdande arbetsmarknadsminister fått ansvaret att samordna kampen mot arbetslivskriminalitet. Foto: Joakim Pohl/ Regeringskansliet.

- Sedan 2018 har vi även i Sverige haft myndighetsgemensamma kontroller. Hittills har över 6 000 sådana genomförts. Kontrollerna fungerar väl och har visat att det finns extremt mycket fusk. På hälften av de arbetsplatser som kontrollerades under vissa särskilda insatsveckor gjordes det anmärkningar, på en fjärdedel blev det omedelbara förbud. På vissa arbetsplatser hade 20 procent av den kontrollerade arbetskraften inte ens rätt att vara i Sverige, säger Johan Danielsson.

På Svart ekonomi-konferensen i Oslo sammanfattade han kärnfullt vad som behöver ske:

- Det ska bli svårare att fuska
- Det ska bli lättare att åka fast
- Det ska bli mer kännbart att bli straffad

I den yttersta ändan av kriminalitetsspektret, där det handlar om organiserad kriminalitet och maffiaverksamhet, kan myndigheterna dela information med varandra, så att uppgifter från olika register kan ge en mer komplett bild av den kriminella verksamheten.

- Parallellt med att vi öppnar de regionala centren mot arbetslivskriminalitet så har vi gett myndigheterna i uppdrag att själva utveckla metoder för att hantera sekretesshinder. Vi kommer också att ta emot en utredning om att ta bort omotiverade sekretesshinder, säger Johan Danielsson.

A-krim kostar samhället mycket

På Svart ekonomi-konferensen var det flera av talarna som refererade till att kostnaderna för arbetslivskriminalitet är 4–5 gånger högre än för vanlig kriminalitet. Men osäkerheten är mycket stor. I den norska regeringens strategi mot arbetslivskriminalitet citeras det från en analys som gjordes 2017. Den visade att det kan handla om, 28 – 108 miljarder norska kronor, där den lägsta siffran motsvarar 1,2 procent av Norges bnp.

Arbetslivskriminalitet är ett begrepp som rymmer mycket, från skattefusk till det som kan beskrivas som modernt

slaveri. I Norge vill facket emellertid också starta en debatt om "företagskriminalitet" som innefattar allt olagligt ett företag kan göra.

- Vi har gradvis lyckats få in begreppet "lönstyveri" (lönestöld) i debatten, men det är fortfarande mycket få som talar om "företagskriminalitet", sa Mette Nord, som leder Fagforbundet, när hon öppnade konferensen.

För att bredda perspektivet hade konferensen bjudit in den amerikanske professorn, författaren och filmskaparen Joel Bakan. Han är bland annat känd för att ha lanserat begreppet "psykopatiska företag"(corporations as psychopaths).

- Nästan vilket företags hemsida man än besöker idag verkar det som om man kommit fel och i stället hamnat hos frivillig organisation. För det som står om företaget är att de ska bli 100 procent fossilfria och utförliga beskrivningar av alla gröna och sociala program de har. Precis som psykopater har de upptäckt att de når sina mål bäst genom att vara charmerande, sa Joel Bakan.

Han har ingen tro på att företagen kommer göra något annat än vad deras mål är: att skapa mer kapital.

- Företagen gör bara goda gärningar för att det ska gynna dem själva, sa han.

Kriminaliteten som många av de största företag står bakom handlar om miljardbelopp, miljö och mänskliga rättigheter.

- Det handlar om Volkswagen som fuskar med hur stora utsläppen är från deras bilar, om BP och oljeutblåsningen som Deepwater Horizon orsakade, Johnson & Johnson och hur de tjänade pengar på opioder, hur Facebook invaderar ditt privatliv och hur Google bryter mot lagstiftningen mot monopol, sa Joel Bakan.

Ju större, ju svårare

Ju större verksamheter, desto svårare är det att ställa dem till ansvar. Men problematiken i den mer vardagliga arbetslivskriminaliteten är densamma. Även mindre bygger nu upp komplicerade företagsstrukturer i flera länder för att dölja vad som sker. Skatteparadis handlar inte så mycket om att undvika skatt som att bli anonym. Men enligt Joel Bakan behövs det också en ändring av hur vi ser på företagets ansvar

- När myndigheterna vill straffa företagen får de höra att "företag inte är människor". De kan därför inte straffas eftersom de inte har en själ eller kropp, på samma sätt som vi inte straffar bilar, hundar eller stenar. Företagen har inte den mänskliga viljan och uppsåtet, som är en så viktig förutsättning för straffrätten.

- När myndigheterna i stället försöker straffa ägarna, är det omvända. Då hävdas det att de inte kan straffas eftersom det är företaget som har ansvaret, sa Joel Bakan.

Pål K Lønseth är chefför den norska ekobrottsmyndigheten, som heter Økokrim.

Ett av de största rättsfallen mot ett företag någonsin i Norge var när det amerikanska oljeriggföretaget Transocean år 2004 åtalades för att det undandragit skatt på 11 miljarder kronor. Tio år senare slutade det med ett totalt nederlag för ekopolisen och att företaget frikändes.

- Att efterforska vad en socialbidragsfuskare gjort och vad ett multinationellt företag har gjort är två helt skilda världar, underströk chefen för den norska ekopolisen, Pål K. Lønseth.

- Efter terrorattackerna i USA 2001, i USA gjordes det emellertid kvantsprång i förhållande till skatteparadisen och informationstillgången där.

Förnyad aktualitet

Frågan om hur samhället ska reagera mot ekonomisk kriminalitet har fått ny aktualitet i sanktionerna som genomförts mot de ryska oligarkerna, efter att Ukraina invaderades.

- Men det är fortfarande inte gjort i en handvändning att ta reda på vad en rysk oligark äger, eller vem som egentligen äger en viss fastighet eller egendom.

Han tror emellertid inte att det är nya lagändringar som måste göras.

- Det som behövs är kapacitet att efterforska det som redan kriminaliserats.

Ofta står straffet inte heller i någon proportion till förbrytelsen.

- Vi kan, förutom att ge böter, också beslagta den del av vinsten som kommer av företagskriminaliteten. Men det kräver också stora resurser. I Norge har vi en lång tradition för att efterforska vilka straffbara handlingar som gjorts, säger Pål K Lønseth.

- Efter det ger sig emellertid ofta efterforskarna, eftersom det krävs så mycket mer att bevisa vad vinsten är av de kriminella handlingarna.

Gult kort igen till EU från Sverige - nu för förslag om plattformsarbete

Än en gång har Europeiska kommissionen kommit med ett förslag som innebär risker för den svenska arbetsmarknadsmodellen. Det menar Sveriges riksdag som har beslutat att lämna in ett så kallat gult kort mot förslaget till direktiv om bättre arbetsvillkor vid plattformsarbete som lades fram i december. Tongångarna i Danmark och Finland är mer positiva.

NYHET

25.03.2022

TEXT: KERSTIN AHLBERG

Något som gör plattformsarbetarnas tillvaro osäker är att det ofta är oklart om de ska räknas som arbetstagare, dvs. anställda, eller uppdragstagare, dvs. egenföretagare. Det i sin tur avgör om de omfattas av arbetsrättens regler eller inte.

Plattformsföretagen vill visserligen för det mesta se dem som uppdragstagare, men många av dem arbetar under förhållanden som mer liknar de som anställda har – minus anställningstrygghet, skydd för hälsa och säkerhet och en förutsebar betalning.

Lättare få veta sin status

Det här problemet vill kommissionen lösa genom att göra det lättare för plattformsarbetare att få fastställt vilken status de rätteligen borde ha. Om plattformen exempelvis bestämmer ersättningen och utfärdar bindande regler om hur arbetet ska utföras så ska man utgå från att arbetaren är arbetstagare och omfattas av arbetsrätten. Om plattformsföretaget inte håller med om det, ligger bevisbördan på företaget.

Men den här regeln går för långt och strider mot den så kallade närhetsprincipen, dvs. principen att EU ska vidta åtgärder bara om syftet inte kan uppnås av medlemsstaterna själva, menar Sveriges riksdag. Därför har den beslutat att lämna in ett så kallat gult kort till EU:s lagstiftare. Om en tredjedel av de nationella parlamenten lämnar in sådana reservationer måste kommissionen ompröva sitt förslag.

Sverige reagerar mest

Av de nordiska länderna är det emellertid bara Sverige som har så starka invändningar. I Danmark, som ofta står på samma sida, skriver regeringen i ett notat till Folketingets Europaudvalg att den stöder att medlemsländerna "ges möjlighet" att införa en sådan regel som den svenska riksdagen vänder sig emot, samtidigt som den kommer att arbeta för att regeln ska ge möjlighet att ta hänsyn till den danska ar-

betsmarknadsmodellen. Danmarks regering stöder också uttryckligen flera andra förslag i direktivet.

Även ur finsk synvinkel förefaller direktivförslaget vara förenligt med närhetsprincipen och proportionalitetsprincipen, enligt en skrivelse från statsrådet till Finlands riksdag. När det gäller den omstridda regeln uttrycker sig statsrådet dock försiktigt och påpekar att man fortfarande utreder hur man ska ställa sig till den.

Om man läser de svenska, danska och finska skrivelserna noggrant är skillnaderna kanske inte fullt så stora som det i förstone kan verka. Alla tre betonar hur viktigt det är att medlemsländernas egna uppfattningar om vem som är arbetstagare ska gälla. Det danska notatet innehåller också upprepade försäkringar om att regeringen kommer att arbeta för regler som inte skadar den danska arbetsmarknadsmodellen. Det är möjligt att det mer handlar om vilken taktik länderna väljer inför de förhandlingar om direktivet som nu ska följa. En slår på trumman, de andra två är mer diplomatiska.

Mansrollen i Norden – kris eller utveckling?

Två författare, en i Danmark och en i Sverige, har i aktuella böcker skärskådat mansrollen. De har olika syn på om den befinner sig i en kris, eller om mansrollen tvärtemot håller på att utvecklas till något nytt. Men bägge betonar jobbets betydelse för mansrollen och de negativa konsekvenserna för de män som inte lyckas få ett jobb, i synnerhet de med invandrabakgrund.

TEMA

25.03.2022

TEXT: FAYME ALM, FOTO: ZARKO IVETIC OCH GABRIEL LILJEVALL

”Finns det en manskris över huvud taget och vilka uttrycker den sig i så fall?”

Det är Stefan Krakowski, svensk psykiatriker och författare, som ställer frågan. Han gör det i *Incel* – om ofrivilligt celibat och en mansroll i kris, hans tredje bok. När *Arbetsliv i Norden* upprepar frågan blir hans svar:

- Det beror på hur man ser på det hela. Jag tycker att vi har en kris så till vida att mannens roll de senaste årtiondena har förändrats på olika sätt beroende på de socioekonomiska förhållandena. Utvecklingen har gått snabbt. Kvinnans ställning som ekonomisk självständig person har medfört att mannens traditionella roll som familjeförsörjare och den som tar initiativ till uppvaktning och parbildning radikalt förändrats. Liksom mansrollen.

Arbetsliv i Norden ställer samma fråga till den danske sociologen och författaren Aydin Soei. Han svarar:

- Tittar du på det stora flertalet av män så är det inte tal om någon kris. Snarare en förändring till det bättre där vi rör oss bort från stereotypa bilder av män som inte kan visa känslor,

som överlämnar omsorgsrollen till kvinnorna och håller sig till den gamla mansrollen, den som familjens försörjare.

Frågan är som svaren ovan visar komplex och beroende av en rad olika individuella och samhälleliga faktorer. Det som här följer är några aspekter på mansrollen i dagens Norden.

Arbete ger status

En i detta sammanhang avgörande faktor är den nordiska arbetsmarknaden som radikalt har förändrats i takt med ökad digitalisering och robotisering. De manuella repetitiva arbetstillfällen, jobb som framför allt gått till män utan utbildning, existerar knappast längre.

- Behovet av lågkvalificerad arbetskraft är nu lågt i Sverige, kanske lägst i hela Europa. Det ställer många män utanför arbetsmarknaden. En man utan jobb är ingen attraktiv man, säger Stefan Krakowski, och fortsätter:

- Det gäller inte bara arbetsmarknaden. Även i nära relationer har jobbstatusen betydelse. För trots att Sverige är ett av världen mest jämställda länder så väljer kvinnor män utifrån

ett mönster, det vill säga utifrån utbildningsnivå och intjäningsförmåga.

Ett skifte kan vara på gång säger Stefan Krakowski, och hänvisar till undersökningar som visar att yngre kvinnor oftare väljer män med lägre utbildning.

De två böckerna om mansrollen handlar om två motsatta grupper - de män som inte har någon relation till kvinnor och de som har blivit fäder.

Aydin Soei konstaterar utifrån tidigare mansforskning utförd av Forum for Mænds Sundhed, ett nätverk många danska kommuner ingår i, att män befäster sin identitet utifrån jobb-mässiga prestationer och att männens ställning på arbetsmarknaden är den största utmaningen när det handlar om status och erkännande.

- Är du man och misslyckas med att få arbete förlorar du både respekt och status. När jobben som inte kräver utbildning försvinner blir de outbildade männen marginaliserade och kan förlora även när det kommer till kärlek, sex och i umgänget med det andra könet, säger han.

Parallellt med att tillgången till lågkvalificerade jobb minskat kraftigt fortsätter de nordiska kvinnornas frigörelse och ökade självständighet vilket senaste Jämställdhetsbarometer som Arbejdsliv i Norden genomfört bekräftar. Fördelningen av makten har aldrig tidigare varit så jämställd i Norden som nu.

Faderskapet erbjuder något nytt

För män som får barn och ska axla en ny roll kan faderskapet skapa en alternativ identitet och bli till både en lättnad och till en gåva, anser Aydin Soei.

- Många män använder faderskapet som en hävstång för att kunna bli mer hela människor. Nu får jag vara mer känslös. Nu får jag visa känslor som är förknippade med moderns, säger han och berättar att i Danmark använder nyblivna pappor numera dubbelt så mycket tid med spädbarnet jämfört med för tio år sedan.

- Det är en revolution, en succé och den största normförändringen i västvärlden, att fler fäder vill vara närvarande i sina barns liv säger Aydin Soei.

En gåva inte bara för mannen utan också barn och kvinnor, hävdar han. Ju mer tid som män visar omsorg om barnet, desto mer tid frigörs för kvinnorna.

- På sikt leder det till att mellanrummet blir mindre mellan män och kvinnor och att balansen mellan arbetsliv och privatliv bättre.

Aydin Soei berättar också om en annan undersökning som visar att ju högre utbildning, desto mer tid tar sig fäderna att tala med barnen, att följa med dem till fotbollen och till andra aktiviteter. Och vice versa. Ju lägre utbildning, desto mindre tid med barnen.

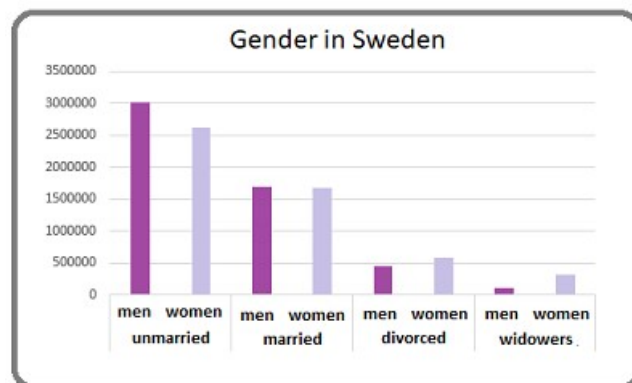
- De som lägger mest tid på barnen lägger också mest tid på sitt arbete. Det är alltså en fråga om prioritering och om föräldrakultur, säger Aydin Soei.

Dessutom, påpekar Aydin Soei, kan faderskapet – i motsats till arbets- och karriärrelationer – inte tas ifrån en man.

... som de ofrivilligt barnlösa männen går miste om

Det är männen som inte blir fäder som Stefan Krakowski intresserat sig för i sin bok. De som inte finner en partner och därför lever i ofrivilligt celibat (incel = involuntary celibate).

Dagens mansöverskott i Sverige i kombination med en växande grupp män som varken hittar sin plats i familjebildningen eller på arbetsmarknaden kallar han för en tickande bomb.

Könsfördelningen i Sverige enligt SCB, fördelad i fyra olika grupper. Registrerade sambopar räknas som gifta och skilda om samboendet upphör. Det finns nästan en halv miljon fler ogifta män än kvinnor.

- Situationen väcker frustration, ilska, politisk extremism och även övergrepp mot kvinnor. Det vi ser är bara toppen av ett isberg och därför måste vi prata om det, säger Stefan Krakowski.

Etniska skillnader – och skillnader mellan olika generationer

Tillbaka till faderskapet, det som Aydin Soei fokuserar på i sin femte bok om etniska minoriteter i Danmark och i Norden. Bokens titel är *Fædre – fortællinger om at blive til som far*. I den har han intervjuat fem danska män, samtliga med invandrarbakgrund.

- I Danmark är män med invandrarbakgrund den mest stigmatiserade föräldragruppen, men invandrare är ingen homogen grupp, säger Aydin Soei.

Han ser bland annat stora skillnader mellan första respektive andra generationens invandrare när det kommer till synen på barn och uppfostran.

- Några av invandrarna har flytt från länder med det auktoritära uppfostringsideal som är vanligt i samhällen med dåligt socialt säkerhetsnät. Så hamnar de i Norden med den mest tillåtande och mjukaste uppfostran i världen där vi ser barnet som en individ med egna rättigheter. Det är en enorm kulturskillnad för första generationen av fäder från icke västliga länder, säger han.

De auktoritära idealen håller dock inte för andra generation invandrare, de som är födda och uppväxta i Danmark och dessutom är en dubbelt så stor grupp som sina fäder, enligt Aydin Soei.

- Bland dem finns en önskan om att visa omsorg om sitt barn. Att vara stöttande. Att vara en förebild. Något de själva många gånger saknat hos sin egen far eftersom han antingen varit frånvarande eller fått betydligt lägre status i det nya hemlandet, säger han.

Skolresultat med konsekvenser

Såväl Krakowski som Soei framhåller skolan betydelse för att bryta männens utanförskap på arbetsmarknaden och i familjebildningen.

- De unga männen med dåliga skolresultat hamnar i ett underläge och det leder till en olycklig dominoeffekt. Ett misslyckande i skolan leder lätt till misslyckanden i resten av livet, säger Stefan Krakowski.

Han ställer sitt hopp till de nya läroplaner och kursplaner för svenska grundskolan som kommer att gälla från och med i höst, att de tar hänsyn till de olika förutsättningar som han anser att flickor och pojkar har i den åldern.

- Pojkars hjärnor mognar senare än flickors och dessutom finns det en olycklig antipluggkultur hos pojkarna, säger Stefan Krakowski.

Aydin Soei pekar på sambandet mellan dåliga skolresultat och synen på jämställdhet. Han uppmanar oss att vara bekymrade för förlorarna i de nordiska grundskolorna.

- De är benägna att abonnera på gammeldags könsroller baserade på att en man är mer värd än en kvinna. Det är det sista du har att klamra dig fast vid när du inte lyckats med din roll som familjeförsörjare och inte har något annat att binda upp din identitet på. Hur vi ska få dem att lyckas i grundskolan är mycket väsentligt – oavsett om de heter Peter och Hans eller Hassan och Ali, säger han.

Norden visade motståndskraft under pandemin

Norden klarade sig bra ekonomiskt under pandemin, med tanke på de massiva omställningar som krävdes. I fyra av fem länder ökade den förväntade levnadsåldern. Danmark använde förhållandevis mest pengar medan Norge klarade sig bäst ekonomiskt och dessutom upplevde en babyboom.

NYHET

23.03.2022

TEXT OCH FOTO: BJÖRN LINDAHL

Det visar rapporten State of the Nordic Region, som görs av Nordregio varje år.

- Jag har varit med i alla rapporterna sedan 1981. Då var jag en del av födelsestatistiken, skämtade huvudförfattaren Gustaf Norlén, under presentationen av rapporten på Litteraturhuset i Oslo.

Nytt för i år är att det utarbetats ett eget index för hur stor andel av arbetet i varje land, som kan utföras hemifrån. För hela Norden är andelen 36,5 procent, vilket innebär att ungefär 9,5 miljoner jobb klassas som fjärrarbete.

Skillnaderna mellan olika regioner är emellertid stora.

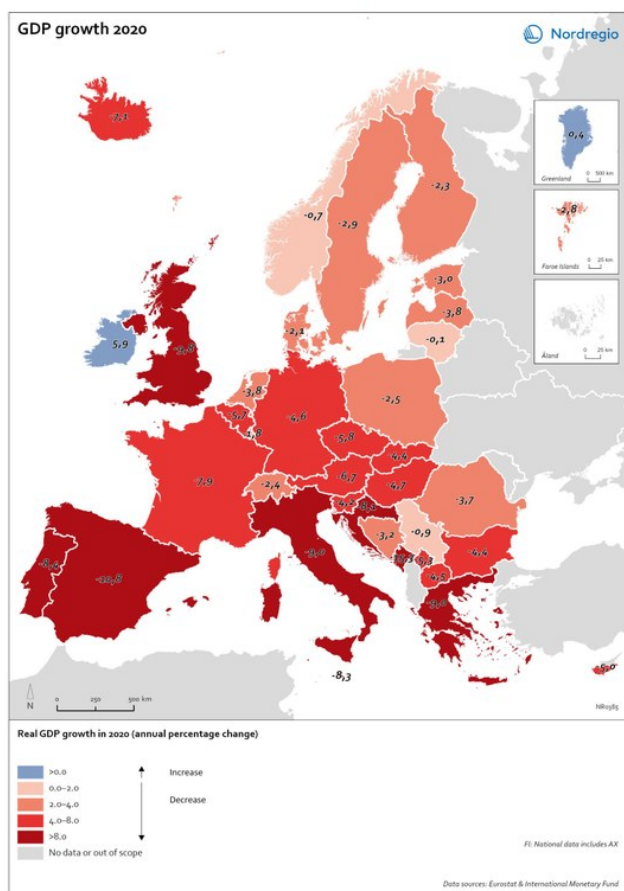

Gustaf Norlén är huvudförfattare till årets State of the Nordic Region 2022, som har getts ut 41 gånger.

- I Stockholm ligger andelen fjärrjobb på 56,2 procent, medan andelen i Dalarna är 27,3 procent, sa Gustaf Norlén.

- Pandemin ledde också till att invandringen till Norden var den lägsta sedan 2005, samtidigt som den interna flyttningen inom länderna var den högsta på sex decennier.

Även om det i förhållande till många andra länder i Europa gick bra för de nordiska har pandemin drabbat länderna olika. Medan den förväntade levnadsåldern sjönk med 0,8 procent i Sverige under 2019–2020, ökade den svagt i de fyra andra länderna, med 0,1 – 0,3 procent.

Kartan visar hur de europeiska ländernas bruttonationalprodukter, med några få undantag, minskade under coronaåret 2020. I Norden klarade sig Norge bäst och Island sämst. Hårdast drabbade var Medelhavsländerna och Storbritannien. Kartan är gjord av Carlos Tapia och Johanna Jokinen på Nordregio.

I alla de nordiska länderna minskade bruttonationalprodukten, bnp. Under det första året med pandemin. Störst var fallet i Island, med en nedgång på 7,1 procent under 2020, medan Norges bnp bara minskade med 0,7 procent det året.

Starka ekonomier och en hög grad av digitalisering redan innan pandemin gjorde att myndigheterna kunde sätta in ekonomiska stödpaket av en omfattning som var större än någonsin. I Danmark användes hela 32,7 procent av bnp på ekonomiskt stöd under pandemin. I Sverige var talet 16,1 procent, Norge använde 14,5 procent, Finland 12,4 procent och Island 11,6 procent av sin bnp.

- Den här rapporten presenteras samma dag som det är 60 år sedan Helsingforsavtalet om det nordiska samarbetet. Pandemin innebar också att det nordiska samarbetet sattes under press och det var tydligt att Sverige och Norge hade olika regler för gränspasseringar, sa Anne Beathe Tvinneim, som är den nordiska samarbetsministern i den norska regeringen.

- Pandemin har lärt oss att vi måste förbättra hur vi kommunicerar innan vi fattar beslut och att vi måste få en bättre översikt av hur olika åtgärder slår ut lokalt. Pandemin innebar en svår prövning för den del av befolkningen som bor i gränsregionerna.

Som mest, i april 2020 var 9,3 procent av den nordiska arbetsstyrkan permitterad. Vissa grupper drabbades hårdare, liksom vissa branscher, som turismen.

Rasmus Jungersen Emborg

Detta har också gått ut över tilliten till det politiska systemet, speciellt bland ungdomen, påpekade Rasmus Jungersen Emborg, som är president i Nordisk Ungdomsråd.

- Det var många ungdomar som inte kunde studera i ett grannland när gränserna stängdes och de kunde inte heller gå tillbaka till sitt gamla universitet eller högskola, eftersom universiteten inte samarbetar tillräckligt bra, sa han.

- Ungdomarna är redan skuldsatta, har inga sparmedel och låga löner. En ny dansk rapport visar att varannan dansk kvinna och var femte dansk man var stressad under pandemin.

Helge Orten som är vice delegationsledare för Norge i Nordiska rådet poängterade också att samtidigt som pandemin närmade sig sitt slut så invaderades Ukraina.

- Det innebär att vi måste handskas med ett krig, också, och de stora flyktingströmmar som det lett till. Samtidigt så har samarbetet inom EU och Nato blivit starkare och jag är övertygad om att också det nordiska samarbetet kommer att förstärkas, sa Helge Orten.

Hadia Tajik: Norges arbeidsminister går av etter skatteskandale

Hadia Tajik, nestleder i det norske Arbeiderpartiet, gikk onsdag av som landets arbeidsminister etter at det ble avslørt at hun for 15 år siden ikke betalte skatt for en pendlerbolig mens hun jobbet som politisk rådgiver i Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

NYHET

03.03.2022

TEKST: LARS ÅDNE BEVANGER, FOTO: REGJERINGEN.NO

Hadia Tajik har lenge vært sett på som et av Arbeiderpartiets stjerneskudd og en mulig fremtidig statsminister. 23 år gammel ble hun politisk rådgiver i Arbeids- og inkluderingsdepartementet, og to år etter ble hun rådgiver for den gang statsminister Jens Stoltenberg.

Rot rundt pendlerbolig

Hun har nå gått av som arbeidsminister i regjeringen Støre som følge av feil hun gjorde i løpet av sin første jobb for regjeringen Stoltenberg. Hun ble da tildelt pendlerbolig av Stortinget, og slike boliger er skattefrie hvis man kan bevise at man har boutgifter et annet sted.

Tajik oppgav først at det hadde hun ikke, men sendte senere inn ny informasjon om at hun leide en leilighet i hjemfylket Rogaland. Tidligere i år avslørte avisen VG at Tajik ikke

hadde utgifter i forbindelse med leiligheten og at hun aldri bodde der, men hos sine foreldre.

Tajik sier hun bidro med penger til foreldrenes bolig, og dermed ikke hadde brutt reglene for skattefritak for pendlerbolig.

Flere norske stortingspolitikere har blitt beskyldt for å ha utnyttet pendlerbolig-ordningen, og noen – inkludert en partileder og en stortingspresident – har gått av som følge av beskyldningene.

– Ingen har krav på tillit

Hadia Tajik har vært tydelig på at hun ikke utnyttet pendlerbolig-ordningen med vitende og vilje, men valgte å

gå av fordi hun ikke lenger følte hun hadde den nødvendige tilliten som hennes stilling krever.

– Ingen har krav på tillit, og alle kan gjøre feil, men den som er øverste sjef for arbeidslivspolitikken, sosial eller velferd er avhengig av tillit. Det er mange andre som kan være arbeidsminister. Det er Arbeiderpartiets politikk som er det viktigste, sa Tajik på pressekonferansen der hun meldte sin avgang.

Hun opplyste også at hun betaler et beløp til skatteetaten tilsvarende det hun skulle ha skattet av pendlerboligen.

Det er flere grunner til at norske media har fokusert såpass grundig på Hadia Tajiks omgang med regelverket rundt pendlerboliger.

Samme regler for alle

Som arbeidsminister har hun hatt ansvaret for NAV – Norges velferdsetat – som for noen år siden havnet i en kjempeskandale som førte til at minst 80 personer ble uriktig dømt for trygdesvindel.

Flere tusen trygdemottakere fikk også feil krav om tilbakebetaling av velferdsmidler. Alt bunnet ut i at det norske Stortinget, domstolene og forvaltningen selv hadde feiltolket EØS-regelverket for hvor i EØS man kan oppholde seg mens man mottar støtte.

I Norge, som i andre nordiske land, står tilliten til politikere relativt sterkt, og likhet for loven er et prinsipp som gjennomsyrrer folkeopinionen. Selv om Tajik ikke beviselig har brutt noen lovgivning, mener mange at hun må ta ansvar for sine handlinger spesielt etter at så mange uskyldige «vanlige» mennesker har blitt ulovlig dømt i NAV-saken.

Parti-strid

Hadia Tajik ble valgt til nestleder i Arbeiderpartiet i 2015 sammen med kollega Trond Giske. Da han to år senere ble anklaget av en rekke varslere for seksuell trakassering av kvinnelige partimedlemmer, gikk Tajik hard ut og gav sin fulle støtte til varslerne.

Partileder Jonas Gahr Støre anså saken som over etter at Giske offentlig gikk ut og beklaget sin oppførsel, men Tajik valgte å fortsette sin kritikk av Giske i full offentlighet. Støre så seg nødt til å gjenoppta saken, og Giske gikk av som nestleder 1. januar 2018.

Denne striden førte til en splittelse innad i Arbeiderpartiet som til dels har farget reaksjonene fra enkelte i partiet på Hadia Tajiks pendlerbolig-problemer. Noen av Trond Giskes støttespillere – spesielt fra hans hjemfylke Trøndelag – har stilt spørsmålstegn rundt hvorvidt Tajik burde fortsette som nestleder selv om hun nå har gått av som statsråd.

Beholder statsministerens tillit

Men Tajik har fremdeles statsministerens tillit. Jonas Gahr Støre aksepterte umiddelbart hennes ønske om å gå av som

arbeidsminister, men har samtidig indikert at han fremdeles vil ha henne som nestleder.

Det at hun beholder den rollen, betyr at hun fremdeles er Arbeiderpartiets nest-mekligste. Og det er mange som mener det er en viktigere posisjon enn det å være statsråd.